

פרחים מדברים

לכבוד האביב, המתקרב אלינו בשמחה, בחרנו לצאת למסע בעקבות הפרחים על משמעותיהם הרבות, על סגולותיהם המגוונות ועל שימושיהם השונים. אותם פרחים מרהיבים וצבעוניים שמפעימים את כולנו הם בעצם איברי רבייה בצמחים מכוסי זרע ותפקידם הוא לייצר תאי רבייה, לאפשר את מפגשם ולשמש מצע לייצור זרעים. ואולם, מקדמת דנא, עבור בני האדם הם עולם ומלואו

ובמיתוסים מרחבי העולם. שירו של אלטון ג'ון, שנכתב לזכרה של הנסיכה דיאנה, למשל, פותח במילים: "להתראות ורד אנגלי, את לנצח תלבלבי בלבבותי" (תרגום חופשי מאנגלית). הסיפור "פרח לב הזהב", פרי עטו של הסופר והמחנך העברי שלמה זלמן אריאל, המשלב מוטיבים מסיפורי עם ומאגדות של הנס כריסטיאן אנדרסן, מספר על פרח נדיר בעל סגולות מרפא. ואכן, הפרחים משמשים גם אמצעי טיפולי. יצאתי להתחקות אחר עולמם המופלא של הפרחים ושוחחתי עם אנשי מקצוע בתחום.

כשהייתי ילדה קטנה, לקחו אותי לתערוכת פרחים. התרשמתי מאוד ורציתי לשתול ורדים בחצר הפנימית השוממת שלנו.

דמיינתי את הדשא הצחיח פורח בשלל צבעים, אך לא ידעתי איך לעשות זאת. כל שנות לי היה להמתין לפריחת עץ הסיגלון בעל אשכולות הפרחים בגון לילך, שצמח בסמוך לחלוני. פרחים מלווים אותנו בכל אשר נלך - בזיכרונות פרטיים, בשירים ובסיפורים, באמנות לסוגיה, כגון האמנות הפלסטית,

פרח אדום

פרופ' אמריטוס **אמוץ דפני** הוא בוטנאי, משורר ומחבר הספר "צמחים, שדים ונפלאות - צמחי ארץ ישראל בפולקלור" (בשיתוף עם סאלח עקל חטיב, הוצאת עולם חדש). חלק ניכר ממחקריו עוסק באקולוגיה ובאבולוציה של האבקה וכן באתנרבוטניקה. מחקרים אלו מהווים סקירה מקיפה של השתקפות הצמחים בתרבות ובמנהגים, של השימושים העממיים בצמחים ושל הסגולות המיוחסות להם.

"חלק מהפרחים אפשר לאכול, כגון כרובית, ציפורן וכובע הנזיר, וחלק אף משמש בחליטות, כגון היביסקוס ויסמין. עם זאת, שימושים אלו נדירים יחסית ועיקר השימוש בפרחים נעשה בטקסים ובאירועים שונים, כשצבע הפרח, ריחו וצורתו מקבלים משמעות סמלית", מסביר פרופ' דפני. "קיימות גם תרבויות כגון התרבות הבודהאית, שעקב תנאי האקלים שבהם הן חיות, אין אצלן מיתוסים וסיפורים על פרחים. לעומתן, בתרבויות עשירות בצמחייה כגון התרבויות האירופיות, יש לפרחים משמעות סמלית עמוקה - למשל, 'שפת הפרחים' שהתפתחה באירופה במאות ה-17 וה-18 (ראו מסגרת - עד) ו'יום הפרג' (Poppy Day), שמו הלא רשמי של יום הזיכרון לחללי מלחמת העולם הראשונה. ביום זה, שחל ב-11 לנובמבר ונקבע על ידי **המלך ג'ורג' החמישי**, נהוג לשים פרגים מנייר אדום או מפלסטיק על קברי החיילים. מנהג זה נוצר בעקבות השיר 'בשדות פלנדריה', שנכתב במלחמת העולם הראשונה על ידי רופא צבאי קנדי, סגן אלוף **ג'ון מק'קרי**, שהיה עד למותו של חברו, סגן **אלקסיס הלמר**. השיר נפתח במילים: 'בפלנדריה פרחים פרגים / בין מצבות טורים, טורים' (תרגום חופשי מאנגלית).

"בישראל, לעומת זאת, אומץ פרח דם המכבים האדום כסמל זיכרון למלחמת השחרור. עצם שמו של הפרח מעיד על ייחוסו לדמם השפוך של גיבורינו המכבים. אפשר להביא דוגמאות פואטיות רבות לכך אצל משוררים כגון **חיים גורי**, **אסתר ראב** ו**נתן יונתן**, בשירו המוכר 'יש פרחים': 'הראית איזה אודם / שצעק למרחקים // שדה דמים היה שם קודם / ועכשיו הוא שדה פרגים'.

פרופ' דפני מספר כי פולחן האביב המגולם בפרחים האדומים עתיק יומין

ומקורו באזורנו. "פולחן זה מביא מיתוס ולפיו האל **אדוניס**, בכיר לבה של **אפרודיטה**, נהפך לפרח הכלנית לאחר שנפטר בזרועותיה, ודמו נהפך לשדה כלניות. אפרודיטה ביקשה שיחזור מהשאל, וכך חצי שנה בילה אדוניס בארץ וחצי שנה בשאל. כך נוצר פולחן אדוניס, הנקרא באזורנו גם בשמות 'נעמן' ו'יתמוז'".

פרח לבן

פרופ' דפני מספר כי פרחים לבנים משמשים הן בזרי כלולות ולהבדיל - הן בבתי קברות בתרבויות באזורנו. "בבתי קברות של מוסלמים, במיוחד המסורתיים שבהם, מוצאים לעתים קרובות צמחים לבני פרחים הנשתלים על הקבר. מבין הפרחים הבהירים בבתי קברות נפוץ אירוס ארס נהריים, שצבעו כחולסגול אך עלי העטיפה החיצוניים שלו לבנים בבסיסם, ואחריו נרקיס, חצב וחבצלת החוף. גם בבית הקברות הבריטי בהר הצופים, שטמונים בו חללי הבריטים שנהרגו בארץ במלחמת העולם הראשונה, נשתלו חבצלות חוף, שאינן גדלות כלל באזור זה והובאו במיוחד מאזור חוף הים, בית גידולה הבלעדי של החבצלת. "במהלך המחקר שלנו ראינו אנשים מכפרים ערביים ושאלנו אותם מדוע נהוג לשתול פרחים לבנים ובהירים בבתי קברות. התשובות שקיבלנו הן: 'הפרחים הלבנים טהורים כמו נשמת הנפטרים'; 'הצבע הלבן הוא סימן לכך שהאדם היה טהור ונקי'; 'ביזכות היופי ולכבוד הנפטרים'; 'הכלה לובשת שמלה לבנה, הנפטר נכרך בבד לבן והעולים למכה לובשים בגדים לבנים זהים כדי להראות שכולם שווים'; 'המלאכים יורדים לדון עם הנפטר, והלבוש הלבן הוא עדות לכך שלאיש יש לב טוב'.

"אחד מהנשאלים סיכם את נושא הצבע הלבן באסלאם: 'הפרח הלבן מזכיר את הצבע הלבן, המאפיין את החגי' ואת תקופת העלייה לרגל. אומרים שאלוהים אוהב את החאגי (מי שקיים את מצוות החגי - עד) ומבטיח שעולה הרגל יחזור למעגל החיים כפי שאמו אך ילדה אותו (כלומר, מחיקת חטאים - עד). הצבע הלבן אהוב על האלוהים ויושע את חטאי המת'".

פרופ' דפני מוסיף כי "אירוס ארס נהריים נפוץ בבתי קברות מוסלמיים ברחבי המזרח

צילום: שאטרסטוק

התיכון, בטורקיה ובצפון אפריקה. בפקועה, במזרח השומרון, נהוג להניח שלוש פיסות מקנה השורש של אירוס ארס נהריים אצל הנפטר כשטמונים אותו בקבר. פיסה אחת מול הראש, השנייה מעל הלב והשלישית ליד הרגליים. הנימוק הוא: 'יגידו הפרחים את צדקו של האיש מאחר שהצמח אינו מת לעולם' (מפי **אורי אליאב**). "בהקשר לנושא זה שמענו את הסיפור הבא: 'למלך אחד הייתה בת אהובה. יום אחד חוללה בתו. נערה שהייתה דומה לגבר הואשמה באונס. כשהותו ראשה של הנערה, גילו שאינה גבר והצטערו על המעשה'.

על קברה שתלו זמק. 'זמבק' הוא שם קיבוצי לפרחים גדולים לבנים או בהירים, כגון שושן, חבצלת ואירוס'.

פרח תרפויטי
רובנו מכירים את תמציות פרחי באך, פרי מחקרו של הרופא ההומאופת האנגלי **ד"ר אדוארד באך**, שיצא לחקור תמציות צמחים בשטחים הכפריים של אנגליה. מתברר כי גם לשזירת פרחים, כשהיא נעשית בהנחיה ומפוענחת על ידי אנשי מקצוע, יש ערך תרפויטי רב עצמה. "גדלתי בבית שבו צמחים טיפלו באנשים",

פרופ' אמוץ דפני: "ראיינו אנשים מכפרים ערביים ושאלנו אותם מדוע נהוג לשתול פרחים לבנים ובהירים בבתי קברות. קיבלנו תשובות כגון: 'הצבע הלבן הוא סימן לכך שהאדם היה טהור ונקי'; 'בזכות היופי ולכבוד הנפטרים'; 'הכלה לובשת שמלה לבנה, הנפטר נכרך בבד לבן והעולים למכה לובשים בגדים לבנים זהים כדי להראות שכולם שווים'"

אילום: שאטרסטוק

המשמעות האנרגטית של הפרחים

ליזיאנטוס (יפעה). פרח שיש בו המון רכות ועוצמה. הגבעול שלו יציב ויש לו תדר של אנרגיה נשית. המסר של הליזיאנטוס הוא לא לבטל את עצמנו, להחזיר את הכוח לעצמנו ולהשמיע את קולנו. נשים רבות אינן רואות את עצמן, ופרח זה מזכיר להן שהן מלכות, כאילו הוא אומר: "תני לעצמך את המרחב שמגיע לך".

סייפן (גלדילה). רבים אוהבים את הסייפן. הצמיחה שלו פונה לכיוונים שונים, מה שמורה על האפשרות שלנו לצמוח לכיוונים שונים לפי נטיות לבנו. במזרח אירופה, למשל, הביא כל תלמיד למורה שלו ביום הראשון ללימודים סייפן, כשהמסר הוא: "חונן את הנער על פי דרכו", "קבל אותי כמו שאני".

ורד. לוורד יש אנרגיה של ריפוי ואיזון. ורד אדום עובד על ריפוי הבטיס ועל החלמה מטראומות; ורד ורוד מביא לריפוי הלב ושולח אנרגיה של אהבה ללא תנאי; וורד צהוב מביא לאיזון המרכז והאגו שלנו, מסייע באיזון פחדים ורגשות ועובד על נשיות, על זהות ועל גבולות, כגון קשר אימא-ילד. צבע צהוב מביא אנרגיה לבטן, לכבד ולטחול, והתדר שלו הוא של שמש ואור.

קאלה. פרח לבן ומרהיב זה מוכר לרובנו מהחצרות של סבא וסבתא. הוא מתאים לימי אבל, אבל גם לזרי כלות. פרחי הקאלה מעניקים כוח והמסר שלהם הוא לקבל את הטוב ואת השפע של מה שיש, לפתוח את הלב ולאהוב את עצמנו ואת האחר.

נרקיס. הגבעול של הנרקיס חלול וריחו חזק. המסר של הנרקיס הוא שיש לנו הכוח לצאת מהביצה. הנרקיס מחבר אותנו למי שאנחנו, לרצונות ולחלומות שלנו באופן הכי חזק שאפשר. הוא מסייע לנו לתעל דברים מתוך מגע ולהתחבר לכוח ולעוצמה שלנו.

רקפת. הרקפות מדברות על אהבה ממקום של צניעות, על הכרה בערך האמיתי שלנו ולא בערך מזויף. מדובר באהבה אמיתית ובהגשמה עצמית; להיות מי שאנחנו ממקום של ערך עצמי.

מספרת **צופית רוזן**, בעלת "אור ופרח" - מכללה לעיצוב, לשזירה ולהעצמה בפרחים - שפיתחה גם קלפי פרחים ייחודיים, על דרכה אל התחום. "אבי טיפל בצמחי מרפא וגידל אותם. בגיל 15 כבר עבדתי בחנות פרחים ומאז אני עובדת עם פרחים. התחלתי ללמוד הוראת ביולוגיה וכימיה והתלהבתי מלימודי הבוטניקה, אך הלב אמר לי ללמוד שזירת פרחים. למדתי עד דיפלומה בינלאומית בשזירת פרחים מטעם ההתאחדות הבריטית לשזירת פרחים והוכשרתי גם כשופטת וכבוחנת בתחום".

רוזן מספרת כי המגע עם האנשים עורר אותה לחשוב למה כל אחד אוהב פרח מסוים ומה זה אומר עליו. "כך הגעתי גם ללימודי תרפיה בצבעים. צבע הוא תדר, ותדר הוא אנרגיה. אגב הלימודים, הרגשתי את האנרגיה העוברת כשאני מחזיקה פרח ביד ומה היא עושה לגוף. כתבתי את הדברים שגיליתי ועשיתי

צופית רוזן: "אפשר ללמוד המון דברים על האדם באמצעות התבוננות בסידור הפרחים שלו. המיקום שבו הוא נועץ את הפרחים ואת הירק בספוג, הבדלי צפיפות הפרחים, גובה הפרחים וצבעי הפרחים שהוא בוחר משקפים את מידת האופן שבו הוא שם גבולות ואף תהליכים בחיים".

אבחונים - למשל, שאלתי אנשים שונים מה הם חווים מפרחים מסוימים. הדבר הוביל לפיתוח קלפי מודעות, לעבודה טיפולית בבתי חולים ולהנחיית קבוצות. "כשאבא שלי חלה בפרקינסון, מצאתי פרח שמקל את הרעידות והנחתי אותו על ברכיו. זה הוביל להבנה כי הפרחים משפיעים עלינו

ברמה הפיזית. העבודה עם הפרחים הניבה תוצאות מצוינות עם הלומי קרב ואף עם מטופל המאושפז במחלקה פסיכיאטרית. גם אנשים בריאים בגופם ובנפשם מספרים כי העבודה שחררה אותם מלחץ ומדיכאון. במהלך העבודה כל אחד עובר תהליך של שינוי דפוסי חשיבה".

פרח משקף

רוזן אומרת כי אפשר ללמוד המון דברים על האדם באמצעות התבוננות בסידור הפרחים שלו, ומפרטת.

"המיקום שבו האדם נועץ את הפרחים ואת הירק בספוג, הבדלי צפיפות הפרחים, גובה הפרחים וצבעי הפרחים שהוא בוחר משקפים את מידת האופן שבו הוא שם גבולות ואף תהליכים בחיים". רוזן הביאה לפגישה עמי שלל מרהיב של פרחים ואת קלפי המודעות שיצרה. כמו כן, חוויתי תמצית של התהליך.

איור: שאטרסטוק

איור: שארטסטוק

שפת הפרחים

שפת הפרחים, The language of flowers, היא אמצעי להעביר מסרים מוצפנים באמצעות פרחים או זרי פרחים. היא הייתה נפוצה בעיקר באנגליה הוויקטוריאנית, אך גם בצרפת ובמדינות אירופיות נוספות. אנשים הצטיידו בספרים ובמילונים לפענוח המסרים החבויים. על אף השוני התרבותי והאסוציאציות התרבותיות, במקרים רבים היה קונצנזוס. הנה כמה דוגמאות.

מימוזה. קרויה בעברית "המימוזה הביישנית". זהו פרח רגיש, המייצג צניעות. ברגע שנוגעים באחד מעלעלי המימוזה, היא מתחילה להתקבל פנימה.

ורד אדום. מייצג את דמו של ישו וכן אהבה עמוקה.

לילך. מסמל ניצנים או את תחילתה של אהבה.

אירוס. מייצג חדשות טובות. לעתים המסרים שכל פרח מעביר קצרים ומסתכמים במילה אחת, ולעתים הם מורכבים יותר. למשל, פרח האמנון ותמר מעביר את המסר "חשבי עליי". אפשר להוריד ברשת ספרים העוסקים בנושא. כדאי גם להציץ בפינטרסט (pinterest.com), רשת חברתית מקוונת דמוית לוח מודעות, לחפש תמונות בנושא ולהתרשם מהרישומים היפים ומהמסרים שהפרחים נושאים עמם.

ציורי הוואניטאס (Vanitas), תיאורי טבע דומם - עד) היו הצפנה של מסרים נוצריים. ברבים מציורי הוואניטאס אפשר לראות פרחים מרקיבים בוואזות, המסווים את המסר הנוצרי של הכנת הנשמה לעולם הבא ושל המפגש עם המוות.

"פעמים רבות, לצד הפרחים, יש חפצים המשמשים למדידת זמן כגון שעוני קיר, חול ושמש, המרמזים כי הזמן האנושי חולף במהירות לעומת הנצח האלוהי. לעתים, לצד הפרחים, יש נרות כבויים או דולקים וחפצי מותרות כגון צדפים, תכשיטים, צלחות כסף, כלי נגינה וספרי תווים, המסמלים את תענוגות החיים שיגיעו תמיד לסיומם, והם בבחינת זמן יקר שירד לטמיון במקום שיוקדש לגאולת הנשמה. אלה יחיי התענוגות' (Vita Voluptuaria)".

ד"ר מוברמן מזכירה ציורי פרחים שנהפכו לאייקונים, כגון סדרות ציורי החמניות של וינסנט ואן גוך, שנחשבו לחדשניות ולפרצות דרך באותה תקופה; ציורי הסחלבים של או'קיף כאיברי מין נשיים, כשבמקור הפרח נחשב לגברי; וזרי הפרחים של מארק שאגאל. בספרות המערבית היא מציינת את דמותה של אופליה במחזה "המלט" של ויליאם שייקספיר.

"יש סצנה שבה אופליה מחזיקה את זר הכלולות שלה, נותנת פרח לכל אחד מהנוכחים ואומרת מה הוא מסמל".

לסיום, ד"ר מוברמן מתייחסת לסידורי פרחים יפניים, השונים מהמקובל במערב. "כל סידור מורכב משלושה אלמנטים - פרח, גבעול וזרד, שחייבים להיות אסימטריים. הם מסמלים את הזמן החולף ואת ההתפוררות שלנו בתוכו מתוך תפיסת הזן. יש גם הרבה ריקות בסידור, מכיוון שלפי תפיסה זו כדי לראות את האובייקט, צריך להשאיר חלל מסביב.

"משמעות מיוחדת יש גם לפריחת הדובדבן, המתרחשת בסוף מרס-תחילת אפריל. בעקבותיה היפנים אוכלים מאכלים ורודים ולובשים רוד. גם הסמוראים אימצו את פריחת הדובדבן כסמלם, המייצג את שברירות החיים".

גם באמנות העכשווית. לפני יותר מעשור הוצגה במוזיאון תל אביב התערוכה "רוז סה לה ויי", שזכתה להד רחב. בתערוכה הוצגו בין היתר עבודות של אמנים כגון ג'ורג'יה או'קיף, אנדי וורהול, רוי ליכטנשטיין ורוברט מיפלט'ורפ, שנודע בצילומי הפרחים המיניים והחושניים שלו. אמנים אלו ממשיכים מסורת ארוכה של שימוש בפרחים במעשה האמנות.

שוחחתי עם ד"ר ענת מוברמן, מרצה לאמנות, לתרבות ולעיצוב, והיא האירה את הנושא. "אם נסתכל על תרבויות קדומות כגון התרבויות שהתקיימו ביוון, במצרים ובהודו, נראה כי פרח הלוטוס מופיע בהן במגוון טקסים דתיים, כגון טקסי חניכה וטקסי פרוו. בתרבות ההודית הלוטוס מסמל טוהר וחיי נצח, ונראה כי צבעו הלבן של הפרח הוא שהעניק לו את משמעותו".

ד"ר מוברמן מראה לי ציור מצרי קדום ובו כוהנות אלת האהבה **חאתור** מריחות לוטוס כחול, כשהן שיכורות ומסוממות לקראת הטקסים המיניים במקדשי האלה.

"באופן דומה, במערב ייחסו לשושן הצחור (Madonna Lily) - יש להבדילו מהורד ולזכור כי אלו שני פרחים שונים בתכלית - עד) אותן משמעויות של טוהר ובנצרות הוא מסמל את הבתולין של **מריה הקדושה**,

המופיעה בציורים רבים כשהיא אוחות פרח זה בידה, וכן את המשפחה הקדושה. לעומת זאת, בסוף ימי הביניים ותחילת הרנסנס, אומץ השושן הצחור על ידי בית בורבון, בית המלוכה הצרפתי, שלקח סמל דתי זה כאמצעי להעניק תוקף וסמכות לשלטונו.

אפשר לראות זאת בציור המפורסם 'Galerie des Glaces, la devise de Louis XIV'.

פרח סמלי

ד"ר מוברמן מספרת גם על הסמליות הנוצרית של פרחים באמנות המערב. "בתקופת הבארוק במאה ה-17, שלטה הנצרות הפרוטסטנטית באזור שכונה 'פלנדריה' וכלל ארצות כגון בלגיה והולנד. זרם נוצרי זה אסר לצייר איקונות ולתת ייצוג ויזואלי לכל מה שקדוש או אלוהי, אך

אתרים רלוונטיים

- מאמרים של פרופ' אמוץ דבני: www.wildflowers.co.il/hebrew
- צופית רוזן: www.flowerandlight.co.il
- פרחים באמנות המינואית: tinyurl.com/y7ryban8

צילום: שארטסטוק

וינסנט ואן גוך, 1888

לאפלה ופחות מתחברת לחמניות, היה זה קלף מעניין עבורי. רוזן שאלה אותי גם על הילדות שלי ואם החלטתי "לחתוך" ולשנות דברים - זאת באמצעות אבחון הבדלי הגובה והפרחים שבחרתי. "הפרחים מחברים בין המודע ללא מודע, ואיפה שחסר אפשר תמיד להוסיף. אם הייתי עובדת איתך, הייתי מציעה לעבוד על הוספת פרחים למרכז - לחיזוק עמוד השדרה. אפשר לראות בשזירה של כל אחד על מה כדאי לעבוד כדי ליצור את האיזון הדרושי".

פרח אמנותי

ציורי פרחים מלווים אותנו עוד מהתקופה הפרה היסטורית, וממשיכים ללוות אותנו

ד"ר ענת מוברמן: "בתקופת הבארוק במאה ה-17, כשהנצרות הפרוטסטנטית אסרה לתת ייצוג ויזואלי לכל מה שקדוש או אלוהי, ציורי הוואניטאס היו הצפנה של מסרים נוצריים. ברבים מהם אפשר לראות פרחים מרקיבים בוואזות, הכנת הנשמה לעולם הבא ושל המפגש עם המוות"

התבקשתי לכסות ספוג שזירה בפרחים ובריק כמיטב הבנתי. התהליך היה מדיטטיבי, מרחיב לב ומשמח - מעין כניסה לארץ פלאות שבה הכול אפשרי. רוזן ביקשה שאכסה את כל הספוג, מה שדרש מאמץ מסוים, שכן בפרחים, כמו בחיים - אני נוהגת להשאיר חללים ריקים. לאחר מכן עשתה לי רוזן שתי פרישות בקלפים ודרכן קראנו את השזירה שעשיתי. אומץ ויכולת התבוננות באמת לצד צורך לחזק את עמוד השדרה הופיעו בסידור הפרחים, ואילו בפרישה הופיעה חמנייה, פרח בעל אנרגיות חזקות המאיר מקומות אפלים. החמנייה הייתה פרח האתגר שלי. מכיוון שאני טיפוס של חורף הנוטה